

جامعه‌شناسی سوانح و حوادث طبیعی

دکتر امیر سلطانی نژاد

جامعه‌شناسان

سرشناسه: سلطانی نژاد، امیر، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور: جامعه شناسی سوانح و حوادث طبیعی
تألیف: امیر سلطانی نژاد

مشخصات نشر: جامعه شناسان
مشخصات ظاهری: ۱۹۲
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۳۳۰-۱

وضعیت فهرست نویسی: فیا
موضوع: بلاهای طبیعی -- جنبه های اجتماعی
موضوع: مدیریت بحران
موضوع: زلزله -- جنبه های اجتماعی
موضوع: بحران زدایی

ه بندی ک تبه: ۱۳۹۴ ج ۲ اس/ ۵۰۱۴ GB
ه بندی یو بی: ۳۶۳/۳۴۵
شماره کتابخانه ملی: ۴۱۳۶۷۱۳

جامعه شناسان

جامعه شناسی سوانح و حوادث طبیعی
امیر سلطانی نژاد

چاپ اول: ۱۳۹۵ تهران/ تعداد ۲۰۰ نسخه
قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان/ چاپ دیجیتال: نگین
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۳۳۰-۱
همه حقوق چاپ نشر برای ناشر محفوظ است.

حروفچینی، نمونه خوانی و صفحه آرای: جامعه شناسان
ویراستاری: گروه ویراستاری انتشارات جامعه شناسان

فروشگاه و نمایشگاه مرکزی:
تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب اصلی
دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، پلاک ۲۱۷
فروشگاه جامعه شناسان
تلفن: ۶۶۰۰۰۵۱، ۸۱ - ۶۶۹۵۹۶۸۰
تلفن دفتر نشر: ۶۶۹۶۹۶۲۰

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب
۱۳۴۸ است، هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف
(ناشر) نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

WWW.JAMEESHENASAN.COM
Email: Sociologists15@gmail.com

فهرست مطالب

فصل اول: بحران	۱۳
فصل دوم: زلزله	۳۹
فصل سوم: رویکردهای نظری به بحران	۵۵
فصل چهارم: جامعه‌شناسی بحران	۶۳
فصل پنجم: واقعیت اجتماعی بحران	۷۷
فصل ششم: تغییرات اجتماعی در حوادث	۸۵
فصل هفتم: بحران و نظریه اجتماعی	۹۱
فصل هشتم: بحران و ساختارگرایی	۱۰۱
فصل نهم: آسیب‌های اجتماعی در حوادث	۱۰۷
فصل دهم: بحران و آسیب‌پذیری خانواده	۱۲۱
فصل یازدهم: حوادث طبیعی و نظام سیاسی	۱۲۹
فصل دوازدهم: حوادث و فرهنگ	۱۳۹
فصل سیزدهم: حوادث و دین	۱۴۵
فصل چهاردهم: احساسات، الگوهای رفتاری و واکنش‌های اجتماعی در حوادث	۱۵۷
واژه‌نامه فارسی به انگلیسی	۱۶۰
واژه‌نامه انگلیسی به فارسی	۱۶۷
نمایه	۱۸۳
منابع	۱۸۷

پیشگفتا

وقوع حوادث و بلایای طبیعی را می‌توان از مهم‌ترین دغدغه‌ها و نگرانی‌های زندگی بشر، به‌خصوص مردم کشورهای در حال توسعه دانست. در نگرش کلی، بلایا را می‌توان به دودسته‌ی؛ بلایای ناشی از پدیده‌های طبیعی و بلایای حاصل از دخالت انسان، تقسیم کرد. آمار رخداد بلایا در کشورهای در حال توسعه حاکی از آن است که اکثر بلایای پیش‌آمده از دسته اول، بلایای طبیعی می‌باشند. بر اساس آمارهای منتشرشده، کشور ما به لحاظ - آمار ناگهانی جزو ۱۰ کشور بلاخیز جهان است که از ۴۰ حادثه طبیعی غیرمترقبه، بیش از ۳۰ مورد آن در ایران رخ می‌دهد که از لحاظ آماری شش درصد تلفات بلایای جهان را شامل می‌شود، در حالی که ایران تنها یک درصد جمعیت جهان را تشکیل می‌دهد. یکی از این بلایا زلزله است که به‌عنوان یکی از مخرب‌ترین بلایای طبیعی شناخته می‌شود و تأثیر عوارض آن بر جوامع بشری چه از بُعد تلفات جانی و چه از نظر اقتصادی، همواره در طول تاریخ قابل توجه بوده است در سال ۲۰۰۲ از ۱۷۰ میلیون نفری که بر اثر سوانح آسیب دیدند حدود ۱۹ میلیون نفر بر اثر زمین‌لرزه جان باختند. نکته دارای اهمیت در این‌بین، میزان تلفات ناشی از بلایا در کشورهای توسعه‌نیافته است که حدود ۴۳ برابر میزان تلفات کشورهای پیشرفته است. با توجه به این‌که ایران بر روی کمربند زلزله‌خیز آلپ-همالیا قرار گرفته، زلزله‌های شدیدی این کشور را تهدید کرده و عامل تلفات بشری و خسارات

اقتصادی قابل توجه در کشور شده است نگاهی به آمار زلزله در ایران نشان می‌دهد که در صدسال اخیر، حدود ۴۰ زلزله، به‌طور متوسط هر ۲/۵ سال یک زمین‌لرزه، به بزرگی ۶/۵ ریشتر رخ داده است. مناطقی چون تربت حیدریه، شیروان، لاریجان، رودبار گیلان، طبس، سیرج کرمان، بم، ورزقان و اهر مهم‌ترین آن‌ها بوده‌اند که در این وقایع بیش از ۱۷۰ هزار نفر از ایرانی جان خود را از دست دادند.

اگر چه بلایای طبیعی در ابتدا، موضوع کنکاش مباحث جامعه‌شناختی نیست؛ اما به سبب وقوع اتفاقات پس‌از آن، این علم می‌تواند به این موضوع وارد شود. پیامدهای اجتماعی حوادث عظیمی چون زلزله، پراکنده شده است. «بیمجاری»، «نابسامانی» و «عدم تعادل اجتماعی» است. چراکه به هم خوردن الگوهای مرسوم و متعارف زندگی اجتماعی و فروپاشی نظم موجود باعث تأخیر ساختارها و نهادهای اجتماعی می‌شود و عدم تطابق با شرایط و پاسخ به انتظارات و نیازهای به وجود آمده را در پی خواهد داشت. چنین شرایط و آثار اجتماعی است که به ورود علم جامعه‌شناسی مشروعیت می‌بخشد. بر این اساس زلزله نه تنها رویدادی زمین‌شناسی است، بلکه مسئله‌ای اجتماعی است. جامعه‌شناختی نیز هست. باین وجود، متأسفانه سیاست‌گذاری‌های کلان دولتی و بین‌المللی در برخورد با زلزله بیشتر معطوف به پیامدهای جسمانی و مالی این واقعه است و عوارض اجتماعی آن کمتر مورد توجه بوده است. گواه این مدعا، تعریفی است که دفتر سازمان ملل متحد از فاجعه ارائه کرده است. در این تعریف، «کشته شدن ده نفر با خسارات مالی بالغ بر یک میلیون دلار، یکی از معیارهای فاجعه قلمداد گردیده و حتی اشاره‌ای به عوارض اجتماعی و رفتاری قربانیان نشده است. در حالی که این حوادث، در طول تاریخ عوارض شدید و دیرپایی را از خود بر جای گذارده‌اند.

بررسی پیامدهای اجتماعی زلزله در حیطه جامعه‌شناسی بحران است. این شاخه جامعه‌شناسی، رهیافتی است مبتنی بر نظریه و دیدگاه‌های جامعه‌شناختی که ابعاد اجتماعی رفتار انسان‌ها را به‌طور نظام‌مند در نظر می‌گیرد. این رهیافت به آسیب‌پذیری، واکنش جوامع، دگرگونی‌های اجتماعی و تأثیرات آسیب بر رفتار افراد در ابعاد اجتماعی می‌پردازد. به‌طور کلی این شاخه از جامعه‌شناسی، به دنبال مشخص نمودن این مسئله است که در شرایط فاجعه چه متغیرهایی بر ساختار یک نظام اجتماعی و روابط درون آن تأثیر می‌گذارد و همچنین با فرض عدم امکان جلوگیری از بروز یک واقعه فیزیکی مانند زلزله، چه اقداماتی باید انجام داد که از تبدیل حادثه به فاجعه جلوگیری شود. از عمده‌ترین مشکلات در مواجهه با مصائب جمعی، توجه نکردن به شرایط فاجعه از دیدگاه جامعه‌شناسانه است که مباحثات مربوط به این حوزه، یکی از شاخه‌های ناشناخته جامعه‌شناسی است. جالب‌توجه آن‌که در بیشتر لغت‌نامه‌ها و فرهنگ‌های جامعه‌شناسی اشاره‌ای نیز به آن نشده است. علت اصلی عدم علاقه جامعه‌شناسان به فاجعه، برگرفته از برداشت‌های نادرست در باب علم شناخت جامعه یا جامعه‌شناسی است. تعدادی از جامعه‌شناسان بر این باور بودند که این شاخه از دانش بشری، به بررسی الگوهای تکرارشونده فعالیت‌های انسانی می‌پردازد و فاجعه به پاسداری ناشی از الگوهای تکرارشونده، هم‌خوانی ندارد. لذا از دید آنان فاجعه با جریان عادی زندگی اجتماعی در تضاد است و پس از وقوع، زمانی که دچار وقفه می‌کند، هرج و مرج می‌آفریند، ساختار اجتماعی را از هم می‌پاشد و بی‌نظمی جایگزین نظم اجتماعی می‌کند. بر اساس چنین باوری، شاخه‌ای به نام جامعه‌شناسی فاجعه تا دهه ۱۹۲۰ وجود خارجی نداشت. پس می‌توان بیان نمود که این شاخه‌ی جامعه‌شناسی، حوزه‌ای جدید است.

با توجه به نوپا بودن جامعه‌شناسی بحران، این کتاب سعی دارد با معرفی حوادث طبیعی مخصوصاً زلزله به عنوان یک واقعیت اجتماعی که برگرفته از واقعیت اجتماعی دورکیم است از یک طرف به آسیب‌پذیری نهادهای سیاسی، اجتماعی خانواده‌ی زلزله‌زده پردازد و از طرف دیگر، احساسات، الگوهای رفتاری و واکنش‌های جمعی در حوادث را مورد بررسی قرار داد.

کتاب حاضر همچنین با واکاوی پیامدهای جامعه‌شناختی زلزله از دیدگاه‌های ساختی، کارکردگرایی و کنش متقابل نمادین زلزله را یک عامل تغییر و دگرگونی می‌داند، زیرا در هنگام وقوع زلزله نه تنها اجزای جامعه، که کرد خرد را از دست می‌دهند و تغییر می‌کنند؛ بلکه کل نظام اجتماعی دچار تغییر و دگرگونی می‌شود؛ زیرا در زلزله نه تنها جامعه از هنجارهای متعارف دور پیروی نمی‌کند بلکه دستخوش تغییر در نظام ارزشی و ساختی خود می‌شود. امید است این کتاب علاوه بر باز کردن دریچه‌های جدیدی پیش روی پژوهشگران و مؤسسات مطالعاتی، در راه تحقیق در پیامدهای اجتماعی بحران، تلاش کمبود منابع اطلاعاتی در زمینه جامعه‌شناسی بحران را پر نماید.

امیر سلطانی‌نژاد